

НЕЮБІЛЕЙНЫ РЭПАРТАЖ

Матэрыял гэты я збіраўся прысвяціць юбілею, які мае адбыцца. Менш як два гады засталася да стагоддзя з дня нараджэння беларускага грамадскага і палітычнага дзеяча, вядомага філалага, акадэміка Браніслава Тарашкевіча. Аднак пішу з горыччу ад раўнадушша і абьякавасці да нашага нацыянальнага мінулага, да памяці, да гісторыі, якія прымушаюць яшчэ і яшчэ раз быць трывогу.

У Радашковічы я прыехаў, каб сустрэцца з чалавекам, які ведае аб жыцці Браніслава Тарашкевіча больш за любых даследчыкаў — з яго жонкай Верай Андрэеўнай. У сціплым укладзе старэнькага дома пра былое жыццё нагадвае толькі старое фартэпіяна ды рэдкі для сённяшняга дня шклянны абжур над пісьмовым сталом, на якім рассыпаны фатаграфіі. Адно за адной бярэ іх у рукі дзевяностгадовая гаспадыня дома, і кожная нараджае ўспаміны, з якіх складаецца вобраз аднаго з найадукаванейшых і таленавітых людзей беларускага краю.

Нарадзіўся ён 20 студзеня 1892 года. Пасля заканчэння Віленскай гімназіі паступіў у 1911 годзе ў Пецябургскі ўніверсітэт. Блісуча скончыў яго, атрымаў запрашэнне застацца тут працаваць. У 1918 годзе закончыў і выдаў першую «Беларускую граматыку для школ», якая ў далейшым вытрымала чатыры выданні. У 1921 годзе ўзначаліў Віленскую беларускую гімназію, а неўзабаве стаў дэпутатам сейма Рэчы Паспалітай.

У якасці старшыні ЦК Беларускай сялянска-рабочай Грамады Б. Тарашкевіч змагаўся за амністыю для палітычных зняволеных, за бес-

платную медыцынскую дапамогу, за правы беспрацоўных. Але Грамаду польскія ўлады забаранілі, і Б. Тарашкевіч разам з іншымі членамі ЦК трапіў у турму.

Восенню 1933 года Савецкі Саюз і Польшча дамовіліся пра абмен зняволенымі, і Браніслаў Тарашкевіч апынуўся ў Маскве, пачаў працаваць у Міжнародным аграрным інстытуце. Рэпрэсіі 37-га не абышлі вучонага. 7 мая ён быў арыштаваны і накіраваны ў Мінск. Ёсць сведчанні аб знаходжанні Б. Тарашкевіча ў турме па вуліцы Валадарскага. Дзе сустрэў ён свой апошні час — у Курапатах ці ў скляпеннях НКУС — невядома.

Час перамен вярнуў народу добрае імя беларускага вучонага. У Радашковічах ёсць вуліца Б. Тарашкевіча і нават мемарыяльная дошка на доме № 16, дзе ён жыў з сям'ёй. Але сёння, на жаль, пабудова гэта ў поўным запусценні. Можна ўявіць, як цяжка Вера Андрэеўна, якая жыве ў суседнім доме, назіраць за разбурэннем роднага гнязда. Таму як промень надзеі ў гэтым некультурным бяспамяцтве ўспрымаем мы стогадовы юбілей Браніслава Тарашкевіча, які павінен адбыцца. Магчыма, у сувязі з гэтай датай удасца падняць яшчэ адзін пласт нашага нацыянальнага багацця і спадчыны.

Я. КАЗЮЛЯ.

НА ЗДЫМКАХ: Браніслаў ТАРАШКЕВІЧ у час знаходжання ў гродзенскай турме ў 1932 годзе; жонка Браніслава ТАРАШКЕВІЧА — Вера Андрэеўна; так выглядае дом Тарашкевіча сёння.

Фота аўтара.

НЕ ДАРУЙ НАМ, БОЖА!

Ну вось, і ў Мінску да помнікаў паэтам дабраліся. Не заснавальнікам марксізму, не бальшавікам, на якіх, як на ідэолагаў рэвалюцыйнага вучэння, накідаюцца з лаянкай і цяжка змываемай фарбай. Пакрыўдзілі найвялікшага нашага нацыянальнага паэта, стагоддзе якога сёлета адзначаюць усе добрыя людзі і імя якога вядома ўсяму культурнаму свету. У скверыку ля тэатра оперы і балета ў Мінску ў нядаўнія выхадныя быў апаганены помнік Максіму Багдановічу.

Праязджаючы міма на аўтобусе, я заўсёды гляджу на яго стройную фігуру, шалчу пра сябе любімыя з дзяцінства радкі яго вершаў. Але сёння... сёння невядомая сіла вынесла мяне з аўтобуса, таму што помнік крычаў ад болю. Ад падшвы і да пояса крайдай спісана бронзавая фігура. Не лаянкай, а рэцэптамі, нахшталт гэтага: «Часнок у свежым выглядзе паглынае рак і радыяцыю». Паспрабавала

сціраць напісанае, але крэйда так уелася ў шурптасці бронзы, што патрэбны шчотка і шмат вады. Бездапаможна аглядаюся па баках — ні душы. Мітусяцца на бліжэйшым прыпынку людзі, шастаюць міма машыны... Не, не выратуе нас ад радыяцыйнага часнока, бо пашкодзіла яна ўжо не цела — раз'ела душу. Мяне нават не цікавіць, чья рука паднялася на помнік, — распуснага без мяжы падлетка, псіхічнахворага ці захварэўшага на радыефабію. Я з жахам думаю пра духоўны Чарнобыль, які намнога страшней для нацыі, што ўпершыню адчула сябе нацыяй у гэты нялёгкі перабудовачны час.

Змыюць надпіс на помніку. Але факт гэты дзікім і бесчалавечным здасца многім і многім мам землякам. І з жахам думаю пра тое, што злосць і глупства мокрай анучай не сатрэш. Не даруй нам, Божа, пакуль мы не навучымся быць людзьмі!

Лідзія ПЕРАСЫПКІНА.

«Я, калі можна так сказаць, класічны англічанін... Пра Беларусь не ведаў нічога... Пакуль не пазнаёміўся з айцом Аляксандрам Надсонам, беларускім святаром... Мне тады нават сорамна стала, што я, як эксперт-славіст, нічога не ведаю пра Беларусь і яе народ, пра такога выдатнага дзеяча, як Францішак Скарына. І я патроху пачаў цікавіцца Беларуссю, адкрываючы для сябе прывабны і незнаёмы свет. Спачатку я меў чыста навуковы інтарэс да Беларусі, але цяпер, калі я ўжо тры разы пабываў тут, шмат разоў на Беласточчыне, пазнаёміўся з беларусамі, я адчуваю сябе звязаным лёсам з гэтым краем, з яго народам».

«ДАРОГА ДА БЕЛАРУСІ».

Стар. Б.

СТАНОВІШЧА ЦЯЖКАЕ

Дзяржкамстат БССР падвёў вынікі работы за мінулыя паўгоддзе. Яны сведчаць аб тым, што эканамічнае становішча ў рэспубліцы застаецца складаным. Народная гаспадарка прадавала ва ўмовах нестабільных гаспадарчых сувязей, цяжкасцей у забеспячэнні вытворчасці сыравінай і матэрыяламі, камплектуючымі вырабамі. Зніжэнне аб'ёмаў вытворчасці характэрна практычна для ўсіх яе галін.

За паўгоддзе валавы нацыянальны прадукт зменшыўся ў параўнанні з адпаведным перыядам мінулага года на 3,2 працэнта, атрыманы нацыянальны даход — на 5 працэнтаў, прадукцыйнасць грамадскай працы — на 3 працэнта.

У выніку рэформы цэнаўтварэння, праведзенай у пачатку бягучага года, агульны ўзровень цен на прадукцыю вытворчага прызначэння, тавары народнага спажывання і паслугі ў студзені-чэрвені ў параўнанні з адпаведным перыядам мінулага года ўзрос у 2,3 раза. Рост аптových цен у прамысловасці ў чэрвені ў параўнанні з чэрвенем мінулага года склаў 243 працэнта, рознічных цен і тарыфаў на тавары і паслугі — 191 працэнт.

Індэкс цен на прададзеную сельскагаспадарчымі прадпрыемствамі рэспублікі (на ўсіх каналах рэалізацыі) прадукцыю склаў у першым квартале ў параўнанні з першым кварталам мінулага года 144 працэнта. У той жа час аптových цен на прамысловую прадукцыю, спажываемую ў сельскай гаспадарцы, узраслі ў 2,1 раза.

Выпуск тавараў народнага спажывання за паўгоддзе склаў 21,5 мільярда рублёў. У параўнанні з першым паўгоддзем мінулага года аб'ём іх вытворчасці знізіўся на 1,5 працэнта. Харчовых тавараў выраблена на 8,2 мільярда рублёў, або на 8,6 працэнта менш. Не нармалізавалася становішча з забеспячэннем насельніцтва таварамі народнага спажывання. Абвастрылася праблема забеспячэння цукрам, алеем, рыбай і іншымі відамі харчовых тавараў. Значна скараціўся гандаль трыкатажнымі і панчошна-шкарпэткавымі вырабамі, будаўнічымі матэрыяламі. Гэта з'яўляецца вынікам зніжэння іх вытворчасці, змяншэння паставак з іншых рэспублік і па імпарце.

У 1991 годзе на ліквідацыю вынікаў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС прадуладжана асвоіць 3 002,7 мільёна рублёў дзяржаўных цэнтралізаваных капітальных укладанняў, у тым ліку выканаць будаўніча-мантажных работ на 2 527,85 мільёна рублёў. Фактычна за паўгоддзе асвоена 1 059,9 мільёна рублёў капітальных укладанняў, або 35 працэнтаў, выканана будаўніча-мантажных работ на 817,5 мільёна рублёў, або 32 працэнта да гадавога ліміту.

За паўгоддзе пераселена з небяспечнай зоны 2,2 тысячы сем'яў з колькасцю 5,1 тысячы чалавек.

У першым паўгоддзі зарэгістравана 39,7 тысячы злачынстваў, або на 16 працэнтаў больш адпаведнага перыяду мінулага года, з іх кожнае сёмае — цяжкае.

АФІЦЫЯЛЬНАЯ ХРОНІКА

ПАГАДНЕННЕ АБ ЧЫГУНЦЫ

Паміж урадам Беларускай ССР і Міністэрствам шляхоў зносін СССР прынята пагадненне па пытаннях дзейнасці чыгуначнага транспарту на тэрыторыі рэспублікі.

Калі ў Законе СССР "Аб чыгуначным транспарце" вызначаны асобныя накірункі вырашэння праблем галіны на саюзным узроўні, то ў даным дакуменце абумоўлены шляхі і метады сумеснай дзейнасці МПС СССР і ўрада рэспублікі па развіццю ў Беларусі чыгуначнага транспарту і паскарэнню вырашэння сацыяльных пытанняў чыгуначнікаў. Гэта пагадненне дазваляе будаваць адносіны на чыста эканамічнай аснове.

ЗМАГАЦЦА РАЗАМ

Міністры ўнутраных спраў Латвійскай Рэспублікі Алоіс Вазніс і Беларускай ССР Уладзімір Ягораў падпісалі ў Рызе дагавор аб супрацоўніцтве і ўзаемадапамозе паміж сваімі ўстановамі. Дакумент, на думку абодвух міністраў, даў юрыдычную аснову ўжо існуючаму супрацоўніцтву праваахоўных органаў Латвіі і Беларусі ў росшуку і затрыманні злачынцаў, раскрыцці злачынстваў, аказанні дапамогі ў выпадках экалагічных катастроф і стыхійных бедстваў, а таксама ўмацоўвае і пашырае гэтыя сувязі.

ПАЛОМНІЦТВА

ДА ПАПЫ РЫМСКАГА

Молдаўз Гродзеншчыны рыхтуецца да паломніцтва ў Польшчу для сустрэчы з папам Рымскім.

3 8-га па 10-е жніўня спецыяльныя цягнікі са станцыі Вруані будуць рабіць па шэсць рэйсаў штодзённа. Запіс паломнікаў (маладых людзей ва ўзросце да 35 гадоў) пачнецца ў касцёлах. Колькасць жадаючых сустрэцца з Іаанам Паўлам II толькі ў абласным цэнтры пераваліла да 10 тысяч. Хочацца верыць, што гэта падзея не будзе азмочана "гандлёвай" афарбоўкай. На жаль, падставы для такой апаскі пакінула папярэдніе паломніцтва ў Беласток, што адбылося некалькі месяцаў назад. Многіх "паломнікаў" нават не выпусцілі за мяжу, таму што, акрамя малітоўнікаў, яны былі нагруканы розным таварам, які хацелі прадаць на бараходках у Польшчы. Што ж — Богу Богана, а...

ДА РЫНКУ

ВОЛЬНАЕ ПРАДПРЫМАЛЬНІЦТВА

У Беларусі мяркуецца стварыць як мінімум 4 зоны вольнага прадпрымальніцтва.

Брэсцкая зона, напрыклад, збіраецца спецыялізавацца на радыёэлектроніцы, машынабудаванні, турызме, сервісным абслугоўванні і банкаўскіх паслугах. Першапачатковыя затраты на асваенне гэтай тэрыторыі складуць 182 мільёны рублёў.

Зона вольнага прадпрымальніцтва ў раёне аэрапорта "Мінск-2" аб'ядноўвае тэрыторыю ў 12 квадратных кіламетраў. Значную частку фінансавання праекта бярэ на сябе канадская фірма "Ньюбрідж сетуорк". Тут прадуладжваецца стварыць прадпрыемствы па вытворчасці відэа- і аўдыёапаратуры, сродкаў выдзяльнай тэхнікі і сувязі, а таксама пачаць будаўніцтва высокакачэсных гаўляў.

Статус зоны вольнага прадпрымальніцтва гарадоў Гомеля і Магілёва пакуль няясны: няма канкрэтных праектаў, у фінансаванні якіх прынялі б удзел заходнія фірмы. А тлумачыцца гэта проста — тэрыторыі гэтых абласцей найбольш пацярпелі ў выніку катастрофы на Чарнобыльскай АЭС.

ЗЛАДЗЕЙСТВА

ПАПАЛІСЯ НА "КАМЕРЦЫП"

960 аднаразовых шпрыцаў было выкрадзена нядаўна з кантэйнера, які стаяў на пляцоўцы Віцебскай механізаванай дыстанцыі пагрузачна-разгрузачных работ. Шпрыцы прызначаліся для прычыгуначнай бальніцы.

Кантэйнеры былі неапламбаваныя і да таго ж на некаторы час пакінутыя без нагляду. Грэх было не скарыстаць такой магчымасці. І двое рабочых дыстанцыі так і зрабілі. Выкрадзенае вырашылі прадаць. На гэтым і папаліся. Дзяржаўная цана аднаго шпрыца — 35 капеек, а на "чорным" рынку за яго плацяць па 10—15 рублёў.

Украдзенае вернута бальніцы, а абодва "прадпрымальнікі" чакаюць суда.

СЕЛЬСКІЯ КЛОПАТЫ

Падаражанне камбікармоў і сельскагаспадарчай тэхнікі паставіла многія гаспадаркі краіны перад неабходнасцю скарачэння пагалоўя жывёлы. І нават калгасы-мільянеры вымушаны сёлета значна пменшыць колькасць дойнага стагку.

А вось калгас імя Суворова на Магілёўшчыне змог з гэтымі цяжкасцямі справіцца. Тут у параўнанні з мінулым годам пагалоўе буйной рагатай жывёлы не зменшылася, як, зрэшты, і надоў. Сакрэт просты. Кармы высокай якасці ў калгасе імя Суворова заўсёды нарыхтоўваюцца ў запас, і недахопу іх на "сувораўскіх" фермах, як правіла, не бывае. А пры неабходнасці можна і суседзям дапамагчы. Вось і гэтым летам нарыхтоўка сена гаспадаркай ужо завершана.

НА ЗДЫМКУ: галоўны аграном калгаса Васіль ЛІСТАПАДАУ (справа) і механізатар Міхаіл КРАУЦОУ ў ўборцы траў.

УЗБРОЕНІЯ КАНФЛІКТЫ

ТРАГЕДЫЯ НА ТАМОЖНЫМ ПАСТУ

Забіты 6 чалавек, двое паранены — такі сумны вынік трагедыі, што здарылася ў Медніках (Медзінкай), на кантрольна-таможным пасту на граніцы Літвы і Беларусі. Прадстаўнік Міністэрства ўнутраных спраў СССР, спасылаючыся на інфармацыю, атрыманую ад кіраўніцтва атрада міліцыі асабага назначэння, паведаміў, што іх падраздавленне да трагічных падзей не мае ніякага дачынення, усе супрацоўнікі АМАНа знаходзіліся ў гэты час у месцы дыслакацыі.

У Вільнюсе, на вуліцы Сапегас, каля параднага ўваходу ў будынак дывізіі ўнутраных войск МУС СССР, невядомымі асобамі быў зроблены выбух. Паводле папярэдніх даных, ахвяр і пацярпелых

няма. Выбуховай хваляй выбіты вокны будынка некалькіх дамоў паблізу.

НАША МАРКА

КАНКУРЭНТЫ ЯПОНЦАМ

Аршанскі завод прыбораў актыўнага кантролю пры садзейнічэнні аднаго з маскоўскіх НДІ наладзіў масавую вытворчасць электронных мікраметраў. Без якіх нельга абсяцца пры высокадакладнай апрацоўцы дэталю.

Прыбораў, падобных аршанскаму, у краіне ніхто не выпускае, а за рубяжом манополію на іх вытворчасць трымае японская фірма "Соні". Менавіта яе вырабамі і карысталіся нашы прадпрыемствы, калі ўдавалася "выбіць" фонды або валюту на пакушку. Цяпер з'явілася магчымасць набыць прыбор за рублёў. Заказаў аршанцам паступіла на два гады наперад.

ДЗЕНЬ НЕЗАЛЕЖНАСЦІ

ПЕРШАЯ ГАДАВІНА

27 ліпеня ўпершыню адзначаўся Дзень незалежнасці Беларусі. Адзначаўся ён неяк ціха, нібыта срамліва, без дзяржаўных сцягоў на вуліцах гарадоў і вёсак. Каб не некалькі палотніччаў над Ленінскім праспектам, на якіх было напісана, што год назад прынята Дэкларацыя аб абвясчэнні дзяржаўнага суверэнітэту Беларускай ССР, дык магчыма нават і не згадалі пра свята. Не было ніякіх маніфестацый, ніякіх адмысловых урачыстасцей. Толькі ў сталіцы Беларусі прайшоў сход, на якім з дакладам выступіў Старшыня Вярхоўнага Савета рэспублікі Мікалай Дземянецкі.

Робячы экскурс у нашу гісторыю, М. Дземянецкі не пазбег старой канцэпцыі мыслення, паводле якой больш за 200 гадоў беларускі народ знаходзіўся ў кабале ў польскіх феодалаў і з-пад прыніжэння ўціску вызваліўся толькі ў канцы XVIII стагоддзя, калі адбылося ўз'яднанне беларускіх зямель з рускімі.

Гаворачы пра Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай ССР, Старшыня Вярхоўнага Савета БССР сказаў, што знаходзяцца людзі, якія спрабуюць прынізіць значэнне гэтага дакумента. Адным здаецца, што Дэкларацыя вызначае вельмі сціплыя мэты. Некаторыя ставяць пад сумненне смеласць яе канчатковых мэт, выказваюць недавер у адносінах далейшага свабоднага развіцця Беларусі.

Яны ніяк не жадаюць прызнаць той факт, што Дэкларацыя на справе адлюстроўвае спадзяванні і надзеі беларускага народа, служыць зыходнай базай для канкрэтнай работы ва ўсіх сферах жыцця.

Яе ідэі выказваюць адвечную мару пакаленняў нашых людзей быць гаспадарамі ў сваім уласным доме, жыць свабодна і незалежна.

Наш суверэнітэт абараняе інтарэсы грамадзян усіх нацый. Абвясчэнне незалежнасці ўспрынята большасцю нашых людзей як адвечная надзея на ўсебаковае развіццё нацыянальнай і духоўнай культуры.

За год многа зроблена добрага, Вярхоўны Савет прыняў 442 правыя акты, у тым ліку 167 законаў, якія вызначаюць палітычнае, эканамічнае, культурнае жыццё рэспублікі.

Чалавек — вышэйшая сацыяльная каштоўнасць. Гэта ісціна ляжыць у аснове канцэпцыі новага стварэннем якога вядзецца зараз.

Наступная, пятая сесія Вярхоўнага Савета разгледзіць праект новай Канстытуцыі БССР.

Высовы Старшыня Вярхоўнага Савета рэспублікі былі аптымістычнымі.

Прыняўшы Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце, мы заявілі аб тым, што Беларусь цяпер суверэная і раўнапраўная дзяржава. На падставе гэтага падпісаны і ратыфікаваны нашы дагаворы з Расіяй, Украінай, Казахстанам, Чэхаславакіяй.

Заяршаецца работа па заключэнню пагадненняў на ўзаемны гандаль з Венгрыяй, Польшчай, Сербіяй і Германіяй.

Зроблены першыя крокі па ўстанавленню прамых сувязей Вярхоўнага Савета Беларускай ССР з парламентамі Аўстрыі, Венгрыі, ЗША і Польшчы.

Рэспубліка цяпер самастойная ў пытаннях правядзення і рэгулявання сваёй знешнеэканамічнай дзейнасці. Мы наладжваем такія палітычныя, эканамічныя, гандлёвыя і іншыя сувязі, якія маюць большасць дзяржаў свету.

Заявіць пра сябе на міжнароднай арэне Беларусь дае магчымасць яе прадстаўніцтва ў Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Яно садзейнічае пазнанню суветнага вопыту ў міжнародных адносінах.

Прыняўшы Закон "Аб асновах знешнеэканамічнай дзейнасці Беларускай ССР" і разгледзеўшы ў першым чытанні праекты Законаў "Аб замежных інвестыцый на тэрыторыі Беларускай ССР", а таксама "Аб парадку заключэння, выканання і дэнансацыі міжнародных дагавораў Беларускай ССР", мы гэтым стварам правую аснову сваёй міжнароднай дзейнасці.

Падводзячы вынікі першага году жыцця рэспублікі ва ўмовах суверэнітэту, хачу сказаць, заявіў М. Дземянецкі, што далей Беларусь будзе ісці шляхам, які выбраў народ. Мэты ў нас ясныя. У палітычнай сферы яны вызначаюцца імкненнем да збліжэння ўсіх палітычных, грамадскіх плыняў і рухаў.

У эканоміцы мы трымаем цвёрды курс на паслядоўнае правядзенне рэформ, разумнае раздзяржаўленне ўласнасці. Галоўнай заставецца сацыяльная абарона насельніцтва. Усебакова будзем развіваць сувязі з братнімі рэспублікамі і іншаземнымі дзяржавамі.

У прававой сферы — цвёрда адстойваць інтарэсы асобы, народа, развіваць сваю дзяржаўную незалежнасць.

Адраджэнне сацыяльнай самасвядомасці народа, далейшае развіццё культуры і мовы, мастацтва, прыцягненне да гэтага ўсіх творчых сіл і царквы — такі накірунак абраны ў духоўнай сферы.

73

— Што? — крыкнуў Загорскі й паляцеў да Тугоўскага са сьціснутымі кулакамі. За ім падняўся і Шабунеўскі. Усе ўскочылі са сваіх мейсцаў. Але не паспелі прысутныя крыкнуць ад здзіўленьня, як паміж дзьвюма варожымі арміямі стаў пан Бэран. Ён моцна трымаў за рукі Загорскага.

— Цо сэ стало? — казаў ён спакойна. — Не разумею, каб інтэлігентныя людзі давадзілі б справу да дракі... Гэта бачу першы раз...

— Я яму пакажу, — дрыжэў Тугоўскі. — Я яму пакажу плябея... Няхай ён успомніць, што плябей стаў чалавекам.

Ён раскажаў усім, як калісьці Загорскі пабіў яго, назваўшы "плябеем".

— Супакойцеся, супакойцеся, — казала Вярхоўская, трымаючы яго за руку. — Сядайце, — казала яна, прытуляючыся да Тугоўскага, усаджваючы яго на крэсла. Яе блізкасьць і пахі зрабілі на Тугоўскага самае ўспакаювачае ўражаньне. Ён прысеў побач яе.

— Сядайце! — пачуўся рэзкі і сярэдзіты голас "айца" Кірыла. Усе селі. Загорскі з Шабунеўскім зьмясьціліся побач з панам Бэранам. — Я, грамадзяне, як гаспадар, — прадоўжываў Кірыла, — вельмі шкадую, што здарыўся падобны скандал на нашай урачыстасьці. Я хацеў бы, каб на нашым сьвяце запанавала зноў ціша і брацкая згода. Але з другога боку, грамадзяне, я задавалены. Скандал ускрыў цёмны бок нашага грамадскага жыцця: уласны прысутнасьць чужых шкодных нам элементаў. Ён мейсца запраўды, як казаў сябра Тугоўскі, у расейскім камітэце. Дзеля гэтага я па-сяброўску папрашу іх пакінуць мой пакой.

74

— Свіньня ты, хам пасья гэтага, — крыкнуў Загорскі, хапаючы свой апарат і каляюш... — Я ніколі ня думаў, што пападу ў такое грамадзянства.

— Гэтае хамства магчыма толькі ў беларусаў, — пагражаюча акідываў усіх Шабунеўскі...

— А вы, — звярнуўся на выхадзе Загорскі, — Галена Уладзіміраўна... Вы яшчэ можаце заставацца ў гэтым беларускім бэдмлеі?

— Я не пайду з вамі, — адказала яна, чырванеючы й хвалюючыся, — вы-жа зусім п'яны...

— Ах, так: і ты, Брут, проціў мяне. — І ён, лаючыся, выскачыў з Шабунеўскім у карыдор. Ён ніхто не правёў... Чулася, як вонка пачаў ліць дождж. Яны захлопалі сп'яна па калюжах...

— Будзем весяліцца, — прадоўжываў "айцец" Кірыла, — будзем думаць, што нічога не здарылася. Вы нешта засумавалі? — спытаў ён замоўкшую Вярхоўскую.

— Не... Я так. — Яна сумна ўсьмяхнулася.

— Не звяртайце ўвагі, — сказаў Тугоўскі, — гэта няварта нашай увагі... Лепш вып'ем. — Ён засьпяваў:

Налей, налей
Бакалы паўней;
Хай наша сям'я
Сабярэцца цясьней...

Пан Бэран прынёс адкульсьці патэфон. — Вальс Штрауса, — засьмяяўся Тамашэвіч. — Першы вальс нашаму юбіляру з грамадзянкай Вярхоўскай...

Вярхоўская засьмяялася: яна, відаць, нічога ня мела проціў. "Айцец" Кірыла пратанцаваў у першай пары. Пачалося агульнае ажыўленьне.

75

Прыехаўшая разам з Вярхоўскай маленькая студэнтка-мэдычка, сядзеўшая ўвесь час моўчкі, таксама ажыўлася й пачала сьмяяцца.

— "Лявоніху", грамадзяне, "Лявоніху", — закрываў Тугоўскі.

Зараз-жа стварылася група жадаючых, зараз-жа засьпявалі ўсе, зараз жа панясьліся па пакою й нават карыдорам вяселыя пары...

— Вы спачуваеце Загорскаму? — спытаў раптам Тугоўскі Вярхоўскай падчас скокаў.

— Не, што вы, — паглядзела яна на яго строга і замоўкла. Да канца скокаў яны не прамовілі ні слова.

Скокі прадоўжываліся без канца. Скокі змяняліся выпіўкай і закускай, выпіўка зноў скокамі. Усе быццам наўмысьля стараліся весяліцца і хоць штучна ствараць вяселасьць, каб толькі заглядзіць тую няпрыемнасьць, якая засталася ад скандалу. У дванаццаць гадзін Вярхоўская ўжо пажадала ехаць дахаты. Да яе далучылася частка гасьцей, і так ужо ў дванаццаць гадзін пачаўся агульны разьезд. "Айцец" Кірыла правадзіў, стоячы ў сянёх. На вуліцы ліў густы, бязупынны дождж.

— Вы куды? — спытала Вярхоўская, стоячы пад парасонам з сваёй сяброўкай. Большая частка гасьцей напраўлялася за Прагу ці на яе краіны.

— Я ў Прагу, — адказаў Тугоўскі.

— Тады правядзіце нас, — сказала Вярхоўская. Яны пайшлі па мокрых вуліцах, глуха адбіваючы крокі ў начным паветры. Трамвай ўжо не хадзілі. Места здавалася мёртвым, як пасья нейкай чумы, з зачыненымі стаўнямі велізарных дамоў.

— Бліжэй да нас пад парасон, — казала Вярхоўская. — Інакш вы прамокнеце...

76

— Утрох цяжка схавацца пад адным парасонам, — адказаў Тугоўскі, не адважываючыся прытуліцца да Вярхоўскай і ўзяць яе за руку...

Яны прайшлі некалькі кварталаў і выйшлі з Кожышэ. На Тугоўскага ліў ня толькі дождж, але яшчэ капала з парасона. Трэба было шукаць якога-небудзь ратунку. Ён дарэмна ўглядаўся ў начную цемру, у надзеі пабачыць хоць дзе-небудзь ваганёк таксі. Нарэшце нешта зачарнела й пачуўся стук конскіх капыт.

— Фурман! — крыкнуў з усіх сіл Тугоўскі. На яго шчасьця, гэта быў ён на сваёй дапагонай, аджываючай век, карэце... Ён падляцеў, адчыніў дзьверы.

— Залязайце, — сьмяяўся Тугоўскі. — Але як мы тут утрох зьмесцімся ў гэтай карэце?

— Адна паненка няхай сядзе на калені, — сказаў фурман. — Інакш нічога ня будзе...

Вярхоўская аглядзелася й села на калені Тугоўскаму. Усё выйшла само сабой, вельмі проста й натуральна. Тое, аб чым яшчэ пару гадзін Тугоўскі ня мог і думаць, цяпер раптам стала здзейсненым фактам. Ён гатоў быў благаславіць і свой лёс, і гэты пракляты дождж, ліўшы як з вядра і стучаўшы ў вокны карэты.

— Вы дарэмна так зрабілі, — казала Вярхоўская, паварочваючыся ў профіль да Тугоўскага. — Мы маглі зайсьці пехатой дахаты.

— Дзе б вы зайшлі, такі дождж!.. Мне то нічога, я зайшоў бы, — я мужчына. Але вы б напэўна растаялі, бо жанчыны зроблены з цукру...

У гэты момант ён запраўды верыў, што Вярхоўская зроблена з цукру. Намазаў яе, здаецца, мёдам, і выйшла бы зусім цукерка!.. Усё гэты чорт — яе сяброўка, сядзіць як чучала побач з ім

77

і звязывае яго рукі.

Каб не яна, ён, здаецца, зачалаваў бы Вярхоўскую, ён засмактаў бы, як цукерку!..

Вярхоўская сядзела спакойна й спакойна павярталася на каленях падчас размовы. Ёй і ў галаву не прыходзіла, што яна выклікае электрычны ток у цэле Тугоўскага і кожны яе рух прабягае па ім як электрычная іскра. Яна вельмі сьмяялася. Тугоўскі быў пад уплывам шчаслівай минуты, што завецца "ў удары", і жартаваў без канца. Нават задуманная й сур'ёзная мэдычка, сядзеўшая каля яго, пачала сьмяяцца.

Яны доўга ездзілі па Празе, бо Тугоўскі зазначыў фурману, каб ехалі даўжэй, і тайна даў яму маршрут. Яму як мага даўжэй хацелася прадаўжаць шчасліваю минуту. Калі яны ўсё ж нарэшце прыехалі да дому Вярхоўскай і дзьве жанчыны схаваліся ад яго вачэй у велізарным каменным доме, ён дзякаваў фурмана: "Маладзец, фурман, — казаў ён, — зразумеў справу". На развітаньне ён адпусціў яму чэскіх карон больш чым трэба было, так што нават фурман прамовіў:

— Дзякую пану...

VIII

Загорскі пасья здарыўшагася скандалу на вечары ў Кірыла ўсё-такі не парваў з беларускай грамадой. Хоць ён і належаў да арганізацыі "Адзінства рускай культуры" і хоць яго аднадумец Шабунеўскі больш не з'яўляўся ў грамадзе й стыпендыю сваю стаў атрымліваць ужо з расейскага камітэту, ён усё ж ткі ня мог парваць з беларусамі. Ня мог таму, што Вярхоўская заставалася сьвядомай беларускай. Каб не згубіць сьвязі з

78

Вярхоўскай, яму нават прыйшлося прымірыцца з "айцом" Кірылам і папрасіць выбачэнне за здарыўшыся інцыдэнт. Прыйшлося ўсю бяду зваліць на гарэлку й на Тугоўскага, з-за якога пачаўся ўвесь скандал.

Больш таго, яму прыйшлося дзеля Вярхоўскай увайсці зусім у чужую для яго паглядаў групу беларускіх сацыялістаў рознага толку і хадзіць нават на паседжанні.

Трэба зазначыць, што "Беларская Грамада ў Празе" развалілася. Яна падзялілася на дзьве варожыя групы, адна гуртавалася каля Янкі Станкевіча, другая каля Тамашэвіча й "айца" Кірыла. Адно групу — Янкі Станкевіча — называлі "правай". Туды ўвайшлі больш заможныя людзі, сяляне — "сталыпінскія мужыкі", у якіх былі то цэлыя фальваркі, то досыць вялікія хутары. Усе гэтыя (...) змагаліся за рэлігію і сучасны буржуазны лад жыцця, усеі душой ненавідзячы сацыялізм.

— На што вам сацыялізм, — крычаў, напрыклад, на сходзе Янка Станкевіч, — калі ўсе гэтыя сацыяльныя справы вельмі лёгка можа вырашыць кааперыцыя?

Другая група — Тамашэвіч — наадварот, казала, што ўвесь ратунак у сацыялізме... Беларускае пытаньне ёсьць пытаньне галоўным чынам сацыяльнае. Спачатку сацыяльнае вызваленьне, а потым ужо нацыянальнае. У гэтай групе сабраліся ўсе сацыялісты, ад самых левых да марксыстаў —

Працяг.
Пачатак у №№ 23 — 31.

79

ледзь не камуністычнага напрамку. Да марксыстаў стала належаць Вярхоўская.

Што было рабіць Загорскаму? Ён ненавідзеў усеі сваёй душой і марксызм, і сацыялізм, ён павесіў бы на адным суку ўсіх марксыстаў і сацыялістаў, але яму прыемна было трымаць у сваіх руках гладкую, цёплую жаночую руку, прыемна было скапіць у свае абоймы мяккае жаночае цела. Ён пачаў быў ісьці на сход ненавісных сацыялістаў, толькі каб потым быць з Вярхоўскай і адпраўляцца з ёю ў рэстаран. Адзін раз ён пайшоў на арганізацыйны сход групы Тамашэвіча.

У невялікай піўной, пасярэдзіне якой стаяў білярдны стол і на сьценах вясёлі барадатыя Францы-Язэпы з пенячыміся кувлямі пива, у піўной, служыўшай беларускім клубам, сабралася ўся група. Лысы "айцец" Кірыла згубіў сваю заўсёдную насмешку і, сур'ёзна глядзячы на ўсіх, чытаў тыя пункты, на якіх маглі-бы сыйсьці ўсе прысутныя, людзі з рознымі перакананьнямі. Ён цьвердзіў: "Мы, беларускія студэнты, стаім на платформе незалежнасьці Бацькаўшчыны". Далей, што "беларускі адраджэньні рух ёсьць выступ на арэну гісторыі беларускіх працаўнікоў і сялян", што "мы разумеем незалежнасьць Беларусі толькі як вызваленьне гэтых працоўных грамад..."

Загорскі ў гэты час выпіваў пива і шаптаўся з Вярхоўскай. Пачаліся спрэчкі. У доўгай прамове Тамашэвіч, патрасаючы сваімі філзафічнымі валасамі, заклікаў усіх аб'яднацца на гэтых пунктах "айца" Кірыла. Апошняй выступіла Вярхоўская.

— Мы разумеем Беларусь па-рознаму, — сказала яна. — Янка Станкевіч думае: дайце нам

80

незалежную Беларусь, усё роўна якую, хоць з княгіняй Радзівіл, як каралевай начале, хоць з чортам, нарэшце, абы толькі на шылдах жыдоўскіх крам красаваліся б беларускія напісы і ў установах гутарылі-б па-беларуску. Але я думаю: для беларускага сяляніна і работніка такая станкевічаўская Беларусь зусім не патрэбна. Ці ня ўсё роўна яму, што яго эксплёатуе расейскі й жыдоўскі капіталіст, ці што на фабрыцы будзе сядзець дырэктар фабрыкі — Янка Станкевіч і размахіваць залатой цапачкай на вялікім бруху, гутарыць па-беларуску і эксплёатаваць работнікаў па-старому. Я думаю: беларускі працоўны народ назаўтрае пракляў бы такую Беларусь... Не, пакуль мы не зьменім сацыяльных варункаў, пакуль мы не паставім у ва галаву кута нашай праграмы сацыяльнае вызваленьне беларусаў, — мы будзем пустымі або беларускімі здраднікамі.

Вярхоўская села пад буру авачы.

— Брала! Брала! — крычалі з усіх куты.

— Вось так жанчына! — казаў заіскрыўшымі вачыма Тамашэвіч і церабіў сваю бараду.

— Качаць яе, качаць, — крычаў Загорскі. Але качаць ніхто не згадзіўся. Пастанавілі назваць сацыялістычную групу "Паступовым аб'яднаньнем" і Вярхоўскую правалі ў прэзідыум большасьцей голасу.

¹Беларускае студэнцкае зямляцтва ў Празе ўзнікла ў 1921 г. Янка Станкевіч заснаваў Таварыства беларускіх студэнтаў. У 1928 г. утварылася ўзначаленая Тамашам Грыбам студэнцкая арганізацыя "Новая грамада".

²Маюцца на ўвазе партрэты імператара Франца-Ёзэфа I.

³Паступовы — прагрэсіўны.

ГОСПІ «ГОЛАСУ РАДЗІМЫ»

З Аўстраліі прыходзяць звесткі

Ёсць усе падставы спярэджаць, што паміж «Голасам Радзімы» і сучаснымі камі з Аўстраліі паладзіўся, даволі выразна акресліўся мосцік паразумення і супрацоўніцтва. Сведчанне таму, хто хоча, можа знайсці на старонках газеты. Апроч таго, не-не ды і заглядаючы у рэдакцыю наведвальнікі — землякі з аўстралійскіх краёў. Янка Аршанскі, знаходзячыся ў Мінску па прыватнаму запрашэнню, разам з жонкай Таццянай Мікалаёўнай зайшоў, маючы на мэце канкрэтны намер: перадаць грошы за падпіску на газету на 1992 год, а таксама ў фонд дапамогі рэдакцыі ад імя нашага добрага сябра, карэспандэнта і дарадчыка Янкі Ролсана. За гэтак ахвяраванне і добрачытывасць мы вельмі ўдзячны яму і ўсім іншым замежным супляменнікам, хто адгукнуўся на нашу просьбу аб аказанні фінансавай дапамогі штотыднёвіку.

Сам жа госць жыве ў горадзе Адэлаідзе. Выконвае сакратарскія абавязкі ў Беларускай аб'яднанні, філіі Федэральнай Рады беларускіх арганізацый у Аўстраліі, у якім бяруць удзел каля 40 сямей. Маюць яны свой клуб, хор, беларускую праваслаўную царкву, адным словам, вось ужо колькі гадоў трымаюцца адзін аднаго і свайго нацыянальнага асяродку. А ён з няўмольным бегам часу, што паглыбляе маршчыны і серабрыцы скроні, робіцца ўсё больш дарагім і бліжым. Той жа час адмярае Янку Аршанскаму 47 гадоў з пары, калі пакінуў Беларусь і цяпер упершыню вярнуўся на родную зямлю. І, дарэчы, знаходзіць наша жыццё не такім кепскім, як уяўлялася. Мы ж, «абарыгены», лічым, лаючыся, што горш няма ку-

ды, асабліва, калі ўзважваць гэтае дабро на радыяцыйных вагах чарнобыльскай катастрофы. Бо хутэй за ўсё яна сёння матывуе наш спосаб жыцця і свядомасць, застаючыся ў сваім смяротным уздзеянні нябачнай воку, нематэрыяльнай на дотык. Між тым дзе-коледы за мяжою, і, як высветлілася з расказу Я. Аршанскага, у Аўстраліі, грамадская думка праз органы інфармацыі паціху-паціху падводзіцца да нейтральнага меркавання, маўляў, нічога асаблівага... Балазе, так не лічаць беларусы Паўднёвай Аўстраліі. Сабралі 24 тысячы долараў і закупілі лекі на патрэбу Бацькаўшчыне. І каму там, як не ім, лепей ведаць роальную карціну. Хоць бы з тых лістоў з БССР, прашэнняў прыняць на жыццё, якія атрымаўся як сакратар аб'яднання Янка Аршанскі, і з якімі хадзіў на сустрэчу з міністрам іміграцыі краіны. Адказу атрымана не было. Аднак у пэўнай ступені ён ужо прадвызначаны: занадта складаная справа, як сказаў мой субяседнік. Безліч эмігрантаў, бежанцы-пелегалы з Камбоджы, любымі сродкамі прагнуць дапаць да заможных берагоў найменшага з шасці мацерыкоў свету. А ён дасць прытулак адзінкам... Агонь чацвёртага блока ЧАЭС запаліў мора, уздымае на Радзіме вялікую, можа і нябачную дасюль, эміграцыйную хвалю, што ўжо расцякаецца па свеце, які спешна ўзводзіць дамбы на яе шляху...

А на памяць аб снатканні з сужонствам Аршацкіх з Адэлаіды застаўся ў рэдакцыі гэты здымак.

Кастусь ШАЛЯСТОВІЧ.

ПА ЗДЫМКУ: Янка і Таццяна АРШАНСКІЯ.

Фота С. КРЫЦКАГА.

БОЛЬШ ГАЛОСНАСЦІ — МЕНШ ТАЯМНІЦ, АБО ЧАМУ ЗАСАКРЭЦІЛІ ПЕРАПІС НАСЕЛЬНІЦТВА 1939 ГОДА

(Заканчэнне.)

Пачатак на 3-й стар.

схаваць размяшчэнне воінскіх фарміраванняў і месцы знаходжання зняволеных, перапісныя лісты на іх размяркоўваліся дробнымі партыямі па розных раёнах краіны. (Зводныя табліцы спецперанісу НКВС і Наркамата абароны таксама прадстаўлены ў падрыхтаваным выданні). Колькасць зняволеных разам з аховай складала 3,5 мільёна чалавек. Гэтыя даныя супадаюць з бягучай статыстыкай ГУЛАГА на 1939 год.

Дзякуючы таму, што і гэтыя матэрыялы захаваліся ў архіве, можна ўстанавіць каэфіцыент прышкі. Ва ўступным артыкуле выкладзена метадыка гэтых разлікаў і прыведзены некаторыя каэфіцыенты, што дае магчымасць устанавіць сапраўдную колькасць насельніцтва не толькі ў маштабах краіны, але і па асобных яе раёнах і населеных пунктах. Варта мець на ўвазе, што тыя матэрыялы, якія былі абнародаваны ўрадам, складаюць невялікую частку даных перанісу і фальсіфікаваны ў значна большай ступені.

Акрамя колькасці насельніцтва неапублікаваныя архіўныя матэрыялы, уключаныя ў цяперашняе выданне, утрымліваюць шырокія даныя па ўзроўню пісьменнасці насельніцтва, адукацыі, полу, узросту і занятках. Атрыманыя вынікі не маглі задаволіць урад. Напрыклад, насуперак афіцыйным заявам аб канчатковай ліквідацыі непісьменнасці ў краіне, па даных перанісу 1939 года, у вёсцы аказалася 33 працэнты непісьменных жанчын, гэта значыць, якія не ўмелі чытаць па складах і не маглі напісаць сваё прозвішча (такі

быў крытэрыі пісьменнасці).

А вось даныя па ўзроўню адукацыі спецыялістаў: амаль палова суддзяў і пракурораў, ад якіх залежаў лёс мільёнаў людзей, не мелі нават няпоўнай сярэдняй адукацыі.

Перапіс прадэманстраваў таксама разбуханне адміністрацыйна-бюракратычнага апарату, які ў параўнанні з 1926 годам павялічыўся ў шэсць разоў. Адбылося скарачэнне колькасці шэрагу народаў (галоўным чынам украінцаў і казахаў), а паказчыкі пісьменнасці ў многіх з іх аказаліся надзвычай нізкімі. Скараціўся цэлы шэраг інтэлігентных прафесій. Усе гэтыя і многія іншыя даныя прымуслі ўрад краіне абмежаваць публікацыю гэтага перанісу, схаваўшы асноўныя яго даныя ў архіў з грывам «сакрэтна».

У выданне «Усесаюзнае перанісе насельніцтва 1939 года: асноўныя вынікі» ўваходзяць даныя па ўзросту, пісьменнасці, узроўню адукацыі, нацыянальнаму складу, занятках па галінах народнай гаспадаркі. Ёсць звесткі аб рабоце, служачых, сялянках, рамесніках па прафесіях, працэнту асоб карэннай нацыянальнасці, у тым ліку жанчын, у розных рэспубліках. Даныя аб'яднаны ў камбінацыйныя табліцы.

Выданне падрыхтавана Інстытутам гісторыі АП СССР, Павуковым саветам па гістарычнай дэмаграфіі і гістарычнай географіі сумесна з Дзяржкамстатам СССР.

Матэрыялы Усесаюзнага перанісу насельніцтва 1939 года выходзяць у свет у тым выглядзе, у якім яны былі падрыхтаваны статыстыкамі яшчэ ў 1939—1940 гадах без якіх-небудзь змен, забяспечаны ўступнымі артыкуламі і каментарыямі, паказальнікам географічных назваў і бібліяграфіяй.

ПІШУЦЬ ЗЕМЛЯКІ

ЗА ШТО ВЯКАМІ ТЕРПІЦЬ РАСІЯ?

Найперш — засяцрага. Я буду пісаць з болам, бо вельмі люблю Расію з усімі яе нацыянальнасцямі, а не як яе вораг.

Божа наш, можа Ты і ведаеш, нават напэўна ведаеш, за што вякамі церпіць матухна Расія. На погляд малога чалавека, якім з'яўляюся я, здаецца, што ўжо халіла б гэтых трагедый, якія Ты, Божа, пасылаеш на народы ў былых і сённяшніх межах Расіі. Пры гэтым усім, як бы яно ні выглядала парадаксальна, вельмі трагічна, але праўдзіва, найбольш здэкаў і пакут пераносіш.

...Бедната, здэка і пакуты народаў Расіі выцякаюць з таго, што заўсёды ўладу ў свае рукі бяруць асобы альбо палітычныя кругі, якія дзейнічаюць не сілай розуму, а сілай зброі і фальшу.

...Не мне аб гэтым гаварыць, але падтурхнуў мяне лішні раз узяць слова артыкул Васіля Зданюка «Эшалоны ідуць, праблемы застаюцца», што быў надрукаваны ў 45-м нумары «Голасу Радзімы» за 1990 год. Усё гэта вядомае прачытаў з болам аж да слёз, нягледзячы на тое, што, здавалася б, у маіх гадах можна было да ўсяго прызвычацца. Гэты артыкул з'яўляецца кароткім і па-салдацку лаканічным расказам падпалкоўніка Віктара Турава аб адносінах венграў да савецкіх салдат. Цяжка было б у кароткім матэрыяле аб усім сказаць, але ў кантакце цэласнай палітыкі СССР немагчыма прамаўчаць аб перыядзе другой

сусветнай, бо сэрца разрываецца над горами, якое перанёс савецкі народ. Гора наглытаўся столькі, што хопіць на тысячу год, а якая адплата?

Народ гінуў не толькі за вызваленне свайго краю ад фашыстоўскай навалы, але і ратуючы ад смерці іншых краіны. А сёння гэтыя краіны плююць савецкім воінам у твар ды называюць акупантамі, бандытамі, злачынцамі.

Калі гітлераўская Нямеччына рыхтавалася напаць на Польшчу, Англія і Францыя абяцалі ёй саюзніцкую помач, а калі ўдарыла — не памаглі. І хто сёння аб іх гаворыць як аб ворагах Польшчы? Яны былі і ёсць прыяцелі. А Савецкі Саюз адно толькі за Польшчу палажыў звыш шасцісот тысяч сваіх дзяцей (хто іх калі шкадаваў?) і застаўся заклятым ворагам. А калі б правадзіры Савецкага Саюза мелі больш розуму і менш дбалі аб інтэрнацыянальных абавязках, дык, выпудзіўшы немцаў са сваёй дзяржавы, забяспечылі б свае межы ды пачалі б адбудоваць сваю Айчыну, каб народам даць дабрабыт. А Польшча няхай мела б сатысфакцыю з разгрому Нямеччыны, бо яна напала на

Польшчу першай. Гэта была б іншая справа. Хто сёння гаварыць бы аб «нажы ў спіну» Польшчы 17 верасня 1939 года, калі б з уваходам войск Чырвонай Арміі не пачаліся арышты і вывазы ў Сібір не заўсёды вінаватых людзей, раскулачванне ды арганізаванне «добрахвотных» калгасаў сілай? Ніхто, а ўжо напэўна Заходняя Беларусь і Заходняя Украіна не гаварылі б, бо яны не на жарт чакалі вызвалення з-пад панскага прыгнёту і ўз'яднання з Радзімай. Акрамя таго беднякі, якія чакалі прыходу Савецкай улады, як кагосяці найдаражэйшага, адразу неяк сарамліва папускалі вочы, калі ўбачылі беднасць салдатаў, дрэнную вопратку афіцэрскіх жонак, чэргі ў магазінах за паркалем і рыбай, якую вельмі рэдка прывозілі, спалучаючы гэта з песнямі, нахталі: «У калгасах хлеба поўныя амбары». І з прамовамі на мітынгах, у час якіх лілося мора малака з медамі. Нарабілі такой калатнечы з вывазам у Сібір і калектывізацыяй, што доўга ўсё будучы памятаць. А пасля давай арганізоўваць Войска польскае, апрацаць і ўзбройваць ды лічыць прышлінікамі. Адным словам, сталінская сістэма давала да

таго, што свой жа народ яе праклінае, ды і за межамі добрачытліўцаў усё менш становіцца.

Цяпер СССР мусяць плаціць долары Польшчы за пераход войск з Нямеччыны на Радзіму, мусяць заплаціць більёны злотых за казармы, палігоны і за ўсё, звязанае з часовай пабыткай савецкіх войск у «братняй», вызваленнай імі Польшчы і ў дадатак застацца ворагам на доўгія гады. Калі б хто падлічыў, колькі грошай (я маю на ўвазе ўсё пералічанае на грошы) Савецкі Саюз у рамках інтэрнацыянальнага абавязку ўлажыў у Польшчу, Венгрыю, Чэхаславакію, Кітай і г. д., то аказалася б, што сённяшнія войскі, якія вернуцца з выканання брацкай дапамогі ў розных краінах, мелі б не толькі свае прыгожыя, але адначасова і абсталяваныя кватэры. А так не маюць куды вярнуцца.

І, каб увесці нейкі элемент аптымізму ў трагічную сітуацыю, Васіль Зданюк пытае: «Віктар Ягоравіч, як бы ні склаліся адносіны СССР і Венгрыі, і ў вас напэўна засталася ў гэтай краіне сяброў?»

Гэта пытанне лічу вельмі

наіўным, бо калі б Віктар Ягоравіч не быў савецкім афіцэрам, то меў бы мільёны прыхільнікаў і сяброў, а не толькі тых, каму савецкае войска дапамагала прыватна. Між намі гаворачы, савецкія людзі ўсім і заўжды гатовы дапамагач, але гэта — не лічыцца. Лічыцца розум, адказнасць ды шырокі круггляд прадбачання правадыроў краіны. Тады народ добра жыве, і ўсе з ім лічацца, а калі так, то і шануюць. Сёння з літасці, каб Расія не памерла з голаду, народы свету шлюць ёй пасылкі. Я з сорама чырванее, а кіраўнікі СССР топяць надалей мільярд рублёў у балота. Няхай будзе прыкладам кацельня, аб якой гаварыў падпалкоўнік Віктар Тураў. Але ж гэта — кропля ў моры таго, што Савецкі ўрад надалей марнуе.

Божа, пакінь караць Расію дрэннымі кіраўнікамі, якія нават цэрквы разбуралі. Дай свабоду і дабрабыт народам, якія заслужылі лепшае жыццё. Хопіць ім выглядаць чужой дапамогі, калі яны маюць усё сваё. Справа толькі ў тым, што гэтае дабро, якое мае Расія, не дзеліцца справядліва, а яшчэ больш яго марнуецца на розны лад. А ўжо пазбаві, Госпадзі, людзей ад братазайбоўчай вайны, якую можа выклікаць сённяшняе становішча.

Васіль ПЕТРУЧУК.

Польшча.

З ШЧАСЦЕМ НА ВАС АЗІРНУСЯ

ДА 100-годдзя 3 ДНЯ СМЕРЦІ

Паўлюка БАГРЫМА

Звесткі пра Паўлюка Багрыма вельмі бедныя. З яго спадчыны засталася пяшмат. Адзіны верш ды жырандоль, якая ўпрыгожвае касцёл у вёсцы Крошын, што пад Баранавічамі.

Магчыма, мы і не ведалі б яго імя як паэта, калі б у 1854 годзе навагрудскі адвакат Яцкоўскі не выдаў кнігу сваіх успамінаў "Аповесці майго часу, або Літоўскія прыгоды". У гэтым выданні ў Англіі ўпершыню і прагучала на свет імя Паўлюка Багрыма, там быў надрукаваны і яго верш "Зайграй, зайграй, хлопца малы..." Праз чатыры гады "Аповесць майго часу..." выйшла ў Познані. Не абмінулі ў дарэвалюцыйны час імя Багрыма і яго верш "Наша ніва" і альманах "Маладая Беларусь".

Вядома, што Паўлюк Багрым пахаваны ў Крошыне. Як кажуць мясцовыя жыхары, яшчэ задоўга да сваёй смерці ён выкаваў на сваю магілу агародку з чатырма сонцамі і апошнімі прабліскамі прамяню. Гэта "сонечная" агародка доўга стаяла на месцы яго пахавання.

На магіле Багрыма з часам паставілі гранітны помнік: "Павел Восіпавіч Багрым. 1811—1891". Але бацьку Багрыма звалі не Восіпам, а Іосіфам. Змянілі і гэты помнік. Зрабілі новы, каваны. З'явілася чамусьці і другая дата нараджэння — 1812. А што гавораць дакументы пра яе? Чытаем пратакол даснавання ў П. Багрыма: "1828 года, ліпеня, 3 дня: я, ніжэй падпісаны Павел Багрым, запісаны ў казках вольных людзей пры бацьку маім Іосіфе Багрыме ў маентку памешчыка Станіслава Юрагі, названым Крошын, ...паказаў: ад роду мне 15 год..."

Калі ад 1828 адлічыць 15, то атрымаем 1813. Ды і год 1813 спрэчны, бо сямейныя паданні выдуць дату нараджэння ад 1805. Але афіцыйны дакумент ёсць, вось чаму на апошнім помніку трэба запісаць: "1813—1891".

Мясцовая сямідзесяцігадовая жыхарка Леанарда Вікенцьеўна Зімніцкая расказвала (па ўспамінах свайго бацькі), што калі апускалі ў магілу труну П. Багрыма, то павы загадалі на яе накідаць камяню, каб яму і на тым свеце дзяка было. Так яны люта ненавідзелі паэта. Калі рабілі рэстаўрацыю яго магілы, то на самай справе знайшлі там шмат каменяў.

Перад могілкамі ў Крошыне стаіць касцёл. А ў ім найвялікшым упрыгажэннем вісць жырандоль, выкаваная самім Паўлюком Багрымам. Як кажуць крошынцы, кавану ён яе ў самай звычайнай кузні. Ажурны арнаментальны ма-

люмак коўкі надае вырабу незвычайную прыгажосць і лёгкасць. Калі глядзіш на гэтае дзіва кавальскай справы, то чуеш, як гучыць метал, а птушкі, выкаваныя вялікім майстрам-мастаком, вось-вось паляцяць у паднябессе.

Вясна 1828 года была вельмі жорсткай для сялян Крошын. За тое, што яны захацелі застацца вольнымі, не быць прыгоннымі, як вырашыла Гродзенскае губернскае ўпраўленне, не рабіць на памешчыка С. Юрагу, у вёску ўваляі войска, а сялян судзіла Ваенна-следчая камісія. У лік пакараных, як кажуць паданні, трапіў і пятнаццацігадовы юнак Паўлюк Багрым, у час арышту якога канфіскавалі тры спыткі яго вершаў. Дзе яны, і сёння ніхто не ведае...

Пакуль таксама невядома, дзе і калі ўпершыню чытаў свой сёння шырока вядомы верш "Зайграй, зайграй, хлопца малы..." Паўлюк Багрым. Але, як кажа той жа пратакол даснавання, маладым паэтам цікавіўся аж губернатар з Гродні: "...У бытнасць п. Гродзенскага дзівільнага губернатара з чыноўнікам сваім п. Нечваладавым у апошніх чыслах мая месяца гэтага года ў кс. Магнушэўскага, ён, Магнушэўскі, у сваёй прысутнасці і бытнасці пана Нечваладова загадаў мне назваць расказаць на памяць, што я і выкаваў, а потым па просьбе п. Нечваладова і па загаду кс. Магнушэўскага перапісаў гэтыя і яшчэ прачытаўшы перад п. Нечваладавым аддаў яму асабіста..."

Як кажуць тыя ж паданні, пакаранне Паўлюк Багрым адбыў у салдатах. Пасля службы ён вярнуўся ў родны Крошын, жгў адзін, працаваў у кузні.

Калі чытаеш верш "Зайграй, зайграй, хлопца малы...", то сум агортвае пябе, а сэрца вось-вось разарвецца на кавалкі:

Будзь адарова, маці міла!
Каб ты мяне не радзіла,
Каб ты мяне не карміла,
Шчасліўшая ты бы была!
Малады хлопец у гэтым вершы праклінае свой лёс, свой час. Ён таксама ведае, што і на паншчыне кепска, што і ў рэкрутах ня добра, што і "ў маскалях трудна жыць". А які шлях?

Дзе ж я пайду? Мілы божа!
Пайду ў свет, у бедарожжа,
У ваўкалака абярнуся,
З шчасцем на вас азірнуся.

"З шчасцем на нас азірнуўся" Паўлюк Багрым. Ён не знік у бездані часу, а ўвайшоў у наша жыццё як першы беларускі сялянскі паэт, аўтар аднаго верша, майстар-каваль, бунтар...

Міхаіл МАЛІНОЎСКІ.

«ЗОРКІ»

НА ЧУЖЫМ

НЕБАСХІЛЕ

Сёння яшчэ мала хто знаёмы з першым у рэспубліцы цырка-вар'этэ "Зоркі Беларусі". І гэта не дзіўна. Калектыў малады і толькі фарміруе сваё творчае крэда. І тым не менш, усе, хто хоць аднойчы бачыў яго выступленне, згодны, што такая назва творчага калектыву апраўдана. Бо ў яго складзе — заслужаныя артысты рэспублікі і лаўрэаты міжнародных конкурсаў бальных танцаў, вядомыя ў мінулым спартсмены і цыркавыя дынастыі.

Нетрадыцыйная і праграма беларускага цырка-вар'этэ. Кожнае аддзяленне паказу, напрыклад, беларускае, іспанскае ці ўсходняе, мае свой каларыт, які ўзмацняюць не толькі касцюмы і музыка, але і самыя разнастайныя цыркавыя і эстрадныя нумары: ад акрабатычных эцюдаў да цудаў школы ёгі.

На жаль, з-за адсутнасці сваёй сталай

сцэны "Зоркі Беларусі" вядуць качавы лад жыцця: гастралююць па абласцях рэспублікі, у нашай краіне і за рубяжом. Нядаўна адна з вядомых амерыканскіх фірм заключыла з "Зоркамі Беларусі" кароткатэрміновы кантракт на работу ў тэатры, які набыты ёю ў Польшчы.

Сёння "Зоркі..." думваюць пра новыя праграмы, якія, несумненна, прынясуць задавальненне дарослым і дзецям, аматарам цырка і эстрады, знаўцам спорту і бальных танцаў. Шкада толькі, што ззяюць яны пакуль не на родным небасхіле.

НА ЗДЫМКАХ: пасля спектакля; мастацкі кіраўнік цырка-вар'этэ Таццяна БАНДАРЧУК на рэпетыцыі; выступаюць салісты балета цырка-вар'этэ.

Фота У. ВІТЧАНКІ.

Ёсць гарады, подых гісторыі ў якіх адчуваецца вельмі моцна. Яна жыве ў мурах старых замкаў, у вачах святых на абразях.

Ёсць кнігі, якія звяртаюцца да мінулага, шукаючы ў ім вытокі дня сённяшняга. Да такіх кніг адносіцца работа Алега Трусава "Старадаўніх муроў адраджэнне" выдадзена летась у Мінску выдавецтвам "Полымя". Горад Ліда і Лідскі замак. Іх мінулае і сучаснасць — вось што цікавіць аўтара і прымушае зацікавіцца чытача. Гэта навукова-папулярнае выданне. Кніга ўспрымаецца лёгка і цікава. Для тых, хто не валодае беларускай мовай, дадзены паралельны пераклад на рускую.

Лідскі мураваны замак стаіць на зямлі з XIV стагоддзя. Мае няпростую гісторыю, якая звязана з Вялікім княствам Літоўскім, Рэччу Паспалітай, з такімі імёнамі, як князі Гедымін і Вітаўт, Тадэвуш Касцюшка. Пра будаўніцтва замка, яго гісторыю расказваецца ў кнізе. Цікава даведацца, што замак будаваўся на працягу ўсяго 5—7 гадоў (і гэта ў той час!), паглядзець шматлікія ілюстрацыі, на якіх — партрэты гістарычных асоб, здымкі замка ў розныя часы, рэканструкцыі яго.

Чытаючы пра глінабітныя печы, пра шматлікія малюнкi на кафлі, пра калодзежы і патаемныя хады, разумееш: продкі нашы мелі вялікі талент добра працаваць.

Акрамя звестак пра будаўніцтва і гісторыю замка, падрабязна расказваецца пра археалагічныя знаходкі, шматлікія спробы рэстаўрацыі Лідскага замка, якому лёсам наканавана было неаднойчы быць спаленым разам з горадам і быць амаль дашчэнтку разбураным.

Інфармацыя, якую дае кніга, можа быць цікавай для краязнаўцаў, гісторыкаў і археолагаў. Наогул кніга гэта прынясе карысць кожнаму, хто не раўнадушны да гісторыі Беларусі.

ПОМНИКИ
БЕЛАРУСКАГА ДАІІЛІДСТВА

СТАРАДАЎНІХ
МУРОЎ
АДРАДЖЭННЕ

торы Беларусі.

Хочацца разам з аўтарам спадзявацца на заканчэнне рэстаўрацыі замка. Мусіць, наступіў дзень, калі ўсім трэба адчуць, што не будзе нас без каранёў нашых, што захаванне іх і адраджэнне — значна больш важная справа, чым штампаванне бюстаў нядаўніх ідалаў.

Алена СПАСЮК.

НЕПАЖАДАНЫЯ МАРКІ

Доўгі час лічылася, што першыя савецкія паштовыя маркі паступілі ў абарачэнне ў жніўні 1921 года, што з-за адсутнасці тэхнічных сродкаў наладзіць вытворчасць паштовых марак ва ўмовах разрухі грамадзянскай вайны немагчыма, таму, маўляў, давалося ад 1917 да 1921 года выкарыстоўваць маркі былой Расійскай імперыі. Гэта далёка не так.

Але меркаванне пра першыя савецкія маркі 1921 года было настолькі моцным, а больш правільна, — пажадана-загадным, што ў 1946 годзе нават адзначылі 25-годдзе савецкай паштовай маркі. У гоар гэтага юбілею былі выдадзены тры паштовыя мініяцюры з адлюстраваннем першых савецкіх марак. У чэрвені 1947 юбілейныя ўрачыстасці былі прадоўжаны выпускам трох спецыяльных паштовых блокаў з адлюстраваннем марак 1946 года і надпісам "XXV год савецкай паштовай маркі 1921—1946 (юбілейны выпуск)". Далей — болей. У 1961 годзе ўрачыста, з выпускам юбілейных марак зноў быў адзначаны чарговы юбілей першых савецкіх паштовых мініяцюр.

Але з цягам часу ўсё больш шчырым становіцца той факт, што гэтыя юбілей адзначылі даты выпуску марак 1921 года, а не першых савецкіх. Здабыткам філатэлістаў-даследчыкаў стаў архіўны дакумент, у якім гаварылася аб спецыяльнай пастанове народнага камісара поштаў і тэлеграфа ад 12 кастрычніка 1918 года, апублікаванай у газеце "Известия" і падпісанай народным камісарам поштаў і тэлеграфа РСФСР Падбельскім. Гэтая пастанова паведамляла аб тым, што "з 25 кастрычніка гэтага года паступаюць у абарачэнне новыя рэвалюцыйныя паштовыя маркі". На абедзюных быў аднолькавы малюнак — рука з мячом, што рассякае ланцуг, у верхняй частцы марак быў надпіс "Расія". Аўтарам гэтых мініяцюр быў мастак Р. Зарыньш і графёр П. Ксідзіас. Выпуск гэтых марак у паштовае абарачэнне быў прамеркаваны да першай гадавіны Кастрычніцкай рэвалюцыі.

Аб гэтых марках філатэлісты ведалі, мелі іх у сваіх калекцыях, але лічылася, што гэта маркі Часовага ўрада. Пастанова народнага камісара Падбельскага была надоўга свядома забыта. Відаць, малюнак марак — рука, што рассякае мячом ланцуг, — не задавальняў тых, хто меў уладу. Але мінуў час, і справядлівасць была адноўлена. Так, сапраўды, гэтыя маркі былі выдадзены па загаду Часовага ўрада, але ў абарачэнне былі пушчаны Савецкай уладай. Таму ў по-

вых каталогах савецкіх марак яны значацца пад нумарамі 1 і 2 — як першыя савецкія паштовыя маркі.

У гісторыі савецкай філатэліі ёсць і іншыя прыклады, калі маркі не ўключалі ў каталогі не па заблычывасці, а спецыяльна.

У 1933 годзе пошта нашай краіны выпусціла вялікую этнаграфічную серыю марак пад назвай "Народы СССР". Дарэчы, у гэтай серыі была адна з першых савецкіх марак, прысвечаная беларусам. Гэта серыя была ўключана і апісана ва ўсіх савецкіх і замежных каталогах, у ёй налічвалася 21 марка. І раптам у першым пасляваенным каталогу савецкіх марак 1948 года ў гэтай серыі аказалася менш на дзве маркі. У вышкі такой палітычнай аперацыі ў каталогу не аказалася марак, прысвечаных татарам Крыма і чэчэнцам. Сёння ўжо ўсім вядома аб тых несправядлівых рэпрэсіях, якім падвергліся цэлыя народы ў вясны і пасляваенны час. Працэсы перабудовы ўсё паставілі на свае месцы. Праўда, маркі былі рэабілітаваны рапай. Ужо ў 1958 годзе ў каталогу з'явілася апісанне маркі, прысвечанай чэчэнцам. Мініяцюры пра татар Крыма яшчэ ў той час складалынікі каталога не асмеліліся ўключыць у апісанне. Гэта было зроблена пазней, у 70-я гады.

А вось яшчэ некалькі серый марак, якія былі забаронены. У 1943 годзе пошта нашай краіны адзначыла Тэгеранскую канферэнцыю лідэраў саюзных дзяржаў антыгітлераўскай кааліцыі дзюма маркамі з адлюстраваннем дзяржаўных флагаў СССР, ЗША і Вялікабрытаніі. На марках былі прыведзены словы Сталіна: "Няхай жыве перамога англа-савецка-амерыканскага баявога саюза". Пад канец вайны і ў першыя пасляваенныя гады, калі над планетай паветра ветрам "халоднай вайны", аб баявым саюзе трывала забыліся. І натуральна, што забыліся і аб марках, прысвечаных яму, яны зніклі з каталогаў. Такі ж лёс чакаў і серыю марак, выпушчаную ў чэрвені 1944 года і прысвечаную Дню аб'яднаных нацый, які адзначаецца 14 чэрвеня. На вертыкальнай марцы былі паказаны дзяржаўныя флагаў СССР, ЗША і Вялікабрытаніі. І гэтыя маркі былі забыты, выключаны з каталогаў, аб іх нідзе не ўпаміналася. Прайшлі доўгія гады, перш чым гэтыя дзве серыі марак занялі сваё законнае месца ў каталогах марак, у савецкіх каталогах, таму што за рубяжом ніхто такіх аперацый над імі не праводзіў.

Леў КОЛАСАЎ.

ПАДПІСЧЫКАМ І ЧЫТАЧАМ

"ГОЛАСУ РАДЗІМЫ",

УСІМ ПРЫХІЛЬНІКАМ ГАЗЕТЫ!

НАГАДВАЕМ, ШТО ПРАЦЯГВАЕЦЦА ПАДПІСКА НА НАШ ШТОТЫДНЁВІК НА 1992 ГОД. У МЕЖАХ БССР І СССР ПАДПІСНАЯ ЦАНА СКЛАДАЕ 4 РУБЛІ 16 КАПЕЕК, ПАДПІСНЫ ІНДЭКС 63854.

А ТАКСАМА ДАВОДЗІМ ДА ВЕДАМА НАШЫХ ЗАМЕЖНЫХ СУАЙЧЫННІКАЎ: ВЫ МОЖАЦЕ АФОРМІЦЬ ПАДПІСКУ НА "ГОЛАС РАДЗІМЫ", АЛЬБО ЗВЯРТАЮЧЫСЯ Ў МАГАЗІНЫ І ПРАДСТАЎНІЦТВЫ "МІЖ-

НАРОДНАЙ КНІГІ", ШТО ДЗЕЙНІЧАЮЦЬ У КРАІНАХ ВАШАГА ПРАЖЫВАННЯ, АЛЬБО НЕПАСРЭДНА Ў РЕДАКЦЫЮ НАШАГА ВЫДАННЯ. ПАДПІСНАЯ ЦАНА НА ГОД \$ 13, ІНДЭКС 63854.

КАБ ПАЗБЕГНУЦЬ ЦЯЖКАСЦЕЙ, ПАМЫЛАК, БЮРАКРАТЫЧНАЙ ПЕРАПІСКІ, НЕ АДКЛАДВАЙЦЕ СПРАВУ НА ЗАЎТРА, АФАРМЛЯЙЦЕ ПАДПІСКУ НА БУДУЧЫ ГОД ЗАГАДЗЯ.

ВАС ШУКАЮЦЬ І ЧАКАЮЦЬ СВАЯКІ

КОЗЕЛ (НЯСТРОЎСКАЯ) Алімпія Аляксандраўна просіць адгукнуцца родных і блізкіх дзядзькі НЯСТРОЎСКАГА Джона (Яські) Іванавіча.

Нястроўскі Джон паехаў у ЗША на жыхарства ў 1935 годзе. Ажаніўся, меў дзяцей: сына Юзіка і дачку Нану. Пражываў па адрасах:

All nations Dep. Bank
Carson 12 Street
S. S. Pittsburgh

504 Cabot way St.
S. S. Pittsburgh

Джона НЯСТРОЎСКАГА цяпер няма, але засталіся ў ЗША яго дзеці. Вельмі хацелася б адшукаць родных. Усіх, хто што-небудзь ведае пра іх, просім пісаць на адрас:

БССР, Мінская вобласць,
пас. Ратамка,
вул. Прыазёрная, 5.
КОЗЕЛ Алімпіі Аляксандраўне.

НА ЗДЫМКУ: Джон НЯСТРОЎСКІ.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі
Індэкс 63854. Заказ № 1211.